

K 12109
K 1a

მიკროფ. ლაღიძის გამოცემა № 9.

იშვრეთი

ბარონ დე-ბაის მოგზაურობიდან

თ. ს—ა

ბარონ დე-ბაის სურათით

ტფილისი

ელექტრონის სტამბა წიგ. გამოც. ქართ. აშხ—სა

1902

პანოს ღე პაი

Доз. цензурою Тифлисъ, 8 Юня 1902 г.

ი მ ე რ ე თ ი

ბარონ დე-ბაის მოგზაურობიდან

(პარიზიდან მოწერილი წერილი)

ეს მეხუთეჯერ ეწვია ჩვენს ქვეყანას ფრანგი მოგზაური და არქეოლოგოსი ბარონ დე-ბაი, რომ უფრო დაახლოვებით გაეცნო საქართველოს სხვადასხვა კუთხენი, მისნი არქეოლოგიური ნაშთნი, ხალხის ზნე-ჩვეულება და სხვ.

ამ გზის ბარონ დე-ბაი ჩვენში იყო წარსულის წლის შემოდგომაზე და ინახულა ებრაელნი-მთიელნი (ჩრდილო კავკასიაში) და ქუთაისის გუბერნია: იმერეთი, სამეგრელო და გურია.

24 აპრილს ფრანგმა მოგზაურმა წაიკითხა პარიზის საგეოგრაფიო საზოგადოების დარბაზში თავისი მოხსენება იმერეთის შესახებ.

როგორც ვიცით, ბარონ დე-ბაი ეკუთვნის ჩვენის ქვეყნის და ერის თაყვანის-მცემელთა გუნდს. იგი მოხიბლული იყო უზომოდ, როცა პირველად ნახა ეს სამოთხისებური მხარე და მისნი მკვიდრნი. შემდეგში, რაც უფრო აკვირდებოდა აქაურობას, არა ერთხელ გამოუთქვამს ის აზრი, რომ ადამიანის ენა მეტად სუსტია, სავ-

სებით გამოსთქვას ყველა ის ალტაცება და ნეტარება, რასაც გრძნობს გული მისი ამ სააქაო ედემის ჭვრეტის დროსაო. და აჰა ახლა, მეხუთე მოგზაურობის დროსაც მოგზაურის თვალში ჩვენს ქვეყანას არამც თუ დაჰკლებია მიმზიდველობა და სურათხატება, არამედ უმეტესის ძლიერებით შემკულა, უფრო გაზრდილა, და მოხიბლული მოგზაურიც სცდილობს, როგორც ნამდვილი ფრანგი, ქათინაურები გვითხრას. ამკობს მდიდარს ბუნებას, აქებს მკვიდრთ, რომელნიც, მისის სიტყვით, კაცობრიობის საუკეთესო წარმომადგენელნი არიან. შეიძლებაო, — ეუბნება ბარომ დე-ბაი თავისს თანამემამულეთ, — გაიაროთ საქართველო ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე, აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე, იხილოთ ეს ცოცხალი ფვერია, ქება უძღვნათ, უგალობოთ, დახატოთ მისი მშვენიერება, მაგრამ ნუ იტყვით, რომ ამ დიდებულ ბუნებას შესაფერი საგალობელი უგალობოთ, სავსებით აღწეროთ მისი მშვენიერება ან დახატოთო...

ამ ქების შემდეგ ბარონ დე-ბაი მსმენელთ აცნობს საქართველოს ნაწილების გეოგრაფიულ სახელებს, უხსნის ქართულის ენის და მისის კილოკავების (მეგრულის და სვანურის) ტერიტორიას, ასე რომ მსმენელისათვის ცნებანი: მეგ-

რელი, სვანი, კახელი, გურული და სხ. წარ-
მოადგენენ ნაწილებს ერთის ერისას, სხვა-და-სხვა
კუთხეში გაფანტულისას. კარგი გაკვეთილია
ზოგიერთ ადგილობრივ პუბლიცისტისა და
ორიგინალურ ეთნოგრაფისათვის, რომელნიც
განგებ თუ უმეცრებით სცდილობენ, საცოდავს
საქართველოში რამდენისამე ერის წარმომადგე-
ნელნი დაასახლონ და ჩვენის ერის რიცხვი დაამ-
ცრონ.

ლიხის მთის გადმოლახვისათანავე მოგზაურს
თვალწინ უდგება ცოცხალი იმერელი და ის
ფიზიკური განსხვავება, რომელიც არსებობს და-
სავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მკვიდრ-
თა შორის. ამ განსხვავების მიზეზად მიაჩნია უც-
ხო ტომის ხალხთა სისხლის გავლენა: აღმოსავ-
ლეთში—სპარსთა, ხოლო დასავლეთში: ბერ-
ძენთა, რომაელთა და ოსმალთა... აღნიშნავს
გამჭრიახობას იმერელთა, ფულის შეძენის სიყ-
ვარულს, ვაჭრობისადმი მიდრეკილებას მათსას.

პირველად ბარონ დე-ბაი ქუთაისში მოდის.
ამ ქალაქის აღწერას დიდხანს არ ანდომებს.
მისი კოხტა მდებარეობა ხიბლავს, დიდებული
ნაშთი ბაგრატის ტაძრისა, ქალაქს რომ თავს
დასცქერის, ფრანგ-მოგზაურს რამდენსამე მწარე
სიტყვას ათქმევინებს ჩვენის უბედობის შესახებ.

და ამასობაში ხვდება ჩვენს საყვარელს მგოსანს აკაკის. პოეტის სახელს მეტის ქებით ახსენებს ბარონ დე-ბაი. მაგრამ სჯობია თვითონ ვალა პარაკოთ: „რა სასიამოვნო სურპრიზი მომელოდა რიონის ნაპირზე! აქ შემხვდა ჩემი მეგობარი, რომელშიაც განხორციელებულია აღმაღლებული და კეთილშობლური ხასიათი იმერთა. თვისის გენიოსობით და თვისის პიროვნებისა და ნაწარმოებთა მომხიბვლელით გვიჩვენებს, თუ რა სიმაღლემდე მიაღწევს ნაციონალური ჭკუაგონება, სამშობლო ნიადაგზე განვითარებული და უმწვერვალესობამდე მისული! პოეტი აკაკი წერეთელი განთქმული მგოსანი თვისის სამშობლოსი, ენაწყლიანი და ზეგარდმო მაღლით ცხებული გამომთქმელია ქართველის გულისთქმისა იმერულს კილოზე. როგორც ბოტანიკისა, ისე ეთნოგრაფიისა ცოტა რამ გამეგება და მგონია, რომ ადამიანნი მცენარეთა მსგავსად უნდა იყვნენ შესწავლილნი. როცა გვსურს კარგათ შევისწავლოთ რომელიმე ჯიში ანუ ნათესავი, საჭიროა აღვირჩიოთ საუკეთესო ნიმუში, უფრო ბრწყინვალე, უფრო ნიშანდობლივი იმათს შორის, რომელნიც სამშობლო ნიადაგზე აღიზარდნენ, გაიფურჩქნენ ამ ნიადაგის საზრდოთი და რომელნიც იმავე ცის ქვეშ

დასტკნენ, რომელ ცის ქვეშაც მისთა წინაპართა შესწყვიტეს სიცოცხლე. აკაკი წერეთელი პირველ ხარისხოვანი პოეტია და მისის აზრების ხსენება არა ერთხელ მოგვიხდება ჩვენის საუბრის დროს“.

ნათქვამის დასამტკიცებლად მოგზაურმა იმოწმა რამდენიმე ლექსი ჩვენის მგონისა, სახელდობრ: „სულიკო“, „ფუტკარი“, „სხვა-და-სხვა ერი“ და სხვ. თუმცა ლექსები პროზად იყო ნათარგმნი, მაგრამ პარიზის რჩეულ საზოგადოებით გაჭედილ დარბაზში დიდხანს არ შეწყვეტილა ტაშის კვრა მოწონების ნიშნად. არა ნაკლები შთაბეჭდილება მოახდინა იმავე საზოგადოებაზე მშვენიერმა ჩაფიქრებულმა სახემ პოეტისამ, პროექციით ნაჩვენებმა. ჩვენს პოეტს და მისს ლექსებს რამდენისამე დღის შემდეგ ქება უძღვნა აქაურმა გაზეთმა „L'Éclair“-მა.

ბარონ დე-ბაი ქუთაისიდან გელათის მონასტერში აღის. ამ ჩვენის დიდების მოწამის ხილვაზე ვერ მოუთმენია ჩვენს სტუმარს თავისი განცვიფრება და სინანული არ გამოეთქვა: „ეს ნაშთნი ნათლად მოწმობენ დიდებულს წარსულს და თანამედროვე გულგრილობას. მათს მაღალ კედლებიდან გამოფიტული ქვები თან-და-თან სცვივა მსგავსად სასოწარკვეთილების ცრემლთა.“

თითქო თავის ხვედრისა რცხვენიათო, ეს ამაყნი ძეგლნი სუროსა და გარეულ ვაზის სუღარას ქვეშ იმალებიან“. აგვიწერს მონასტრის ისტორიას, დავით აღმაშენებლის ღვაწლსა და მისს როლს საქართველოს ისტორიაში, გვაცნობს მონასტერში დაცულს განძს, ზოგიერთ ჩვეულებას ქართველ მლოცველთა და სხვ.

იმერეთშივე ბარონ დე-ბაის დაუთვალეობებია სოფ. საჩხერე. გზა-გზა აგვიწერს შორაპანს, ჭიათურას, იქაურ შავის-ქვის წარმოებას. საჩხერეში უცხო სტუმარს მასპინძლად უხვდება თავადი გიგო წერეთელი, რომლის სახლშიაც თავს იყრიან ადგილობრივი თავადნი და თავიანთს სტუმარს აკვირვებენ ქართველურის სტუმართ-მოყვარეობისა და ლხინითა. საჩხერეშივე მოგზაურის ყურადღებას იპყრობს იქაური ბაზრობა, ურიების უბანი, იქაური სახლები. გვაცნობს სავანის ტაძარს, მღვიმევის მონასტერს, ჩვენებურის ხუროთმოძღვრების ნიმუშებს და იმერეთსაც თავს უკრავს.

იმერეთიდან ბარონ დე-ბაი გადმოდის სამეგრელოში. მაგრამ უდროობისა გამო ამ მხარეში ახალ-სენაკს იქით ვერსად მიდის, რომ სამეგრელოს მკვიდრნი უფრო დაახლოვებით გაიცნოს. აქებს მეგრელთა ჩაცმულობას, მათს სილამაზეს, აგვიწერს მათს სახლებს.

მესამე და უკანასკნელი პუნქტი ბარონ დე-ბაის მოგზაურობისა—გურია და მისი დედა-ქალაქი ოზურგეთია, სადაც ბნი ნიკ. თავდგირიძე ყოველგვარს დახმარებას უწევს. აქ ჩვენი მოგზაური თითქმის ყველასთვის შესახებ გვეუბნება ორ-სამ სიტყვას: გურიელთა ჩამომავლობისა, ქალაქის მდებარეობისა, ბაზრობისა, მებარეშუმეობისა, ღვინის წურვისა, სოფლელთა ყოფა-ცხოვრების შესახებ. განსაკუთრებით მოხიბლულია მოგზაური გურულთა სილამაზით. ბოლოს მოგვითხრობს ლეგენდებს ვენახის შესახებ, იობისა და აბრეშუმის ჭიისას, ნოეს ქალიშვილებისას, ორიოდ ცრუმორწმუნეობას გურულებისას და თავისს კონფენერციას (მოხსენებას) ამ მართლა და ჩვენთვის სანუგეშო სიტყვებით ათავებს:

„ძვირფასნო მკითხველნო, ეს ლეგენდანი, ეს ძველებურნი და თანამედროვე სიმღერანი, ახლა რომ გაგაცანით, განა რომ განსაკუთრებით ხელს გვიწყობენ, გავიცნათ ნიჭიერება და პიროვნება იმ პატარა ერისა, რომლის ხასიათი, პატრიარქაულურისა და ბიბლიურის ზნე-ჩვეულებით გაჟღენთილი, სავსეა მომხიბვლელობითა. ამ ხალხს უფრო დამცველი დაერქმის თვის ტრადიციებისა და ეროვნულ სულისა, ვიდრე განათლე-

ბის ხელის შემშლელი. თუ ვინცობაა, ვისმე ეს ერი ბარბაროსი და ველური ჰგონია, საკმაოა დაუახლოვდეს, გაიცნოს, რომ დაინახოს მასში პოეზია მომხიბვლელი, სიმამაცე გასაოცარი და უზომო სიყვარული დიდებისა და სახელის მოხვეჭისა, და ყოველივე ესენი ამაღლებენ მათს აღმსარებელთ. ყველა ამ ღირსებას ზედ ერთვის რალაც გულუბრყვილობა, მოულოდნელობა, გულგანხსნილობა, თავისებურობა, სიდიადე, სისადავე და ჰმატებს გემოსა და ლაზათსა, იმ გემოსა და ლაზათს, რომელსაც ხელოვნების და მშვენიერების მოყვარენი პირველყოფილთა მხატვრობაში ჰსჭვრეტენ და იგემებენ ხოლმე. ეს ბიბლიური ლეგენდები უყვარსთ როგორც გლეხთ, ისე კეთილშობილთ. სიმღერას, როგორიცაა, მაგალითად, „სულიკო“, რომელშიაც სიყვარული ასეთის ხელოვნურის სინაზით არის ნადიდები, გრძნობითა და ეშხით მღერიან როგორც ბეჩავი მცხვერები სოფლისა, ისე თავადიშვილი. რაინდებისა და ტრუბადურთა დროების ნაშთს არა ჰპოვებთ ამ ქვეყანაში? მგონია, რომ კი.

„სანამ გავათავემდეთ, უნდა მოგახსენოთ, რომ საქართველოს ისტორია წარმოგვიდგენს ერთს შეუწყვეტელს ომს, რომელიც საუკუნოებით

გრძელდებოდა. მიუხედავად ამისა, რამდენად მშვენიერია საუცხოვო ცისკარი ამ ხალხისა, ცისკარი, რომლის ვარსკვლავი წმ. ნინოა; რამდენად ბრწყინვალეა მისის დიდების აპოგეა მისის გვირგვინოსანებითურთ, როგორც მაგალითად დავითი და თამარია; რავდენად ტრადიკულია მისის განსაცდელის ხანა მოწამეთურთ, როგორც ქეთევან დედოფალია!... მაგრამ ჭირსა და ლხინში ამ საქართველომ შეიძლო, დაეცვა თავისი ნაციონალური კეთილშობილური ხასიათი და განსაკუთრებით თავისი საუკუნოსიმშვენიერე.

„თავისი კალო გაღეწა, თუ არა ამ ქვეყანამ, როცა თავის ნებით რუსეთს შეუერთდა? არა, ამიტომ რომ ამ შემოერთების შემდეგაც მან წარმოშობა მხედართ-მთავარნი, რომლებიც გმირნი არიან; წარმოშობა მგოსანნი, რომელნიც გენიოსთა სახელს ატარებენ. ასე რომ ამ ქვეყანამ საუკუნოდ დაიცვა და კვლავაც დაიცვავს თავისს ტრადიციებსა, ვინაიდან მისი სული მამაცობისა და პოეზიისაგან არის შემდგარი. მისი ხვედრია—ამიერიდან იბრწყინოს უებრო ბრწყინვალეებითა! ეს მშვენიერი განძი თითქო სარდიონთაგან იყოს შედგენილი, რომელთა ფერებში ჩაწნულია ივერიის შვილთა ღვინის

ბრწყინვალეობა და გამოუღვაველი წყარო სისხლისა. ჩაწნულია სისხლი გმირული, რომელიც გამოუღვაველად სჩქეფდა და იჩქეფებს სამშობლოს მიწა-წყლის გმირულ მფარველ მეომართა ძარღვებში; იგივე სული ასულდგმულებს პოეტთა, რომელნიც მარადამც აღიდებენ სახელსა და მშვენებას მამულისას! ჩაწნულია ღვინო საქართველოსი, მთელს სამყაროზე უუძველესი, ნოესაგან მოგონილი იმ დროს, როცა ის არარატის მთაზე კიდობნიდან გამოვიდა და როცა პირველი ცისარტყელა გამობრწყინდა საქართველოს ცაზე!

„მას შემდეგ მისი ნაყოფიერი და ყოველგვარ უპირატესობით შემკული ნიადაგი დაიფარა ვაზით და ამ ნიადაგზედვე დასახლდნენ უუმშვენიერესნი ძენი კაცობრიობისა“.

დარბაზი, როცა ბარონ დე-ბაიმ ეს კონფერენცია წაიკითხა, დიდის აღტაცებით უკრავდა ტაშს ლექტორს და ტაშის კვრითვე მიეგება პროექციით ნაჩვენებ სურათებს ჩვენის ცხოვრებიდან. განსაკუთრებით მოეწონათ სურათები ჩვენის მგონის აკაკისა და მართლა და კლასიკურის სახის პატრონის თავადის ჯაბა გურიელისა, რომლის თავი ბარონ დე-ბაიმ სამართლიანად დაადარა უკვდავის მხატვრის რათაელის

მამა ზეციერს. დასასრულ თავმჯდომარემ „ალ-პიურის კლუბის“ საზოგადოებისამ, საანთროპოლოგიო სკოლის ინსპექტორმა, ბ-ნმა შრადერმა მადლობა გადაუხადა ლექტორს, რომ ეს ყველაფრით შემკული და ყოველის მხრით საინტერესო მხარე—საქართველო გაგვაცანითო.

კონფერენციას, რა თქმა უნდა, აქაური ქართველი კოლონიაც დაესწრო და ჩვენის ქვეყნის ძვირფას სტუმარს და მეგობარს თავის უანგარო შრომისათვის მადლობა უთხრა, რაზედაც ბარონმა გვიპასუხა: „ჩემი ნათქვამი თქვენს ძვირფას სამშობლოს შესახებ ერთია და საქართველო—ათასიო. ვეცადე, ოდნავაც არის, ამეწერა თქვენი მხარე, ის ვქენი, რაც შემეძლო და თუ სავსებით ვერ გავაცანი თქვენი ედემისებური სამშობლო და თქვენი თავი ჩემთა თანამემამულეთა, გთხოვთ ქართველურის გულკეთილობითა და სულგრძელობით შემინდოთ და მაპატიოთო.

სანამ პარიზში წაიკითხავდა თავისს მოხსენებას, ბ-ნი ბარონ დე-ბააი 18 აპრილს გაემგზავრა ქ. რეიმსში, სადაც ნაციონალურის აკადემიის დარბაზში დიდძალის საზოგადოების თანადასწრებით წაიკითხა იგივე მოხსენება. მოხსენების წაკითხვამდე აკადემიის თავმჯდომარემ

ბ-ნმა ბუგენმა საზოგადოებას, სხვათა შორის, შემდეგი მოახსენა:

„ბატონებო, ბატონმა ბარონმა დე-ბაიმ, რომელსაც ყველანი კარგდ იცნობთ, ინება აქ მოსვლა, რათა გაგვიზიაროს ბევრი რამ საინტერესო, რაც თავის თვალითა ნახა; ჩვენ მოვალენი ვართ მაღლობა მოვახსენოთ, რომ სამეცნიერო ასპარეზზე იღვწის, რათა საფრანგეთის სახელი სხვებთან ერთად დიდებულ ჰყოს. დღეს განზრახვა აქვს, გვებაასოს ერთის ყოველის მხრით საინტერესო მხარის, ძველის კოლხიდის, შესახებ. ამ ერთ დროს ზღაპრულმა მხარემ თავისის სიმდიდრით წაიტყუა პირველნი გმირნი საბერძნეთისა, ეს მხარევე იყო, ამორძალთა დალაშქრების მიზნად რომ გაჩნდა. მეორე ზეპირ-გადმოცემის თანახმად, რომელიც უმეტესად მოხვდება ჩვენს ქრისტიანულს გულს, ედემი, სააქაო სამოთხე, სადაც იცხოვრეს ჩვენთა პირველთა მშობელთა, ამ მხარეში იყო. მეცნიერებაც ეთანხმება ამ ზეპირგადმოცემას და კავკასია მიაჩნია როგორც აკვანი ჩვენის რასისა. და აი ბ-ნმა ბარონმა დე ბაიმ უნდა გაგვაცნოს ეს მხარე, რომელმაც კაცობრიობის პირველი ხანა დაინახა.“

ამის შემდეგ მთელი საღამო ბარონმა დე-ბაიმ თავის კონფერენციას მოანდომა ზე მეთადაც დაა-

ინტერესს მსმენელი საზოგადოება, რომელმაც ხანგრძლივი ტაშის ცემით დააჯილდოვა ლექტორი.

პარიზიდან ბარონ დე-ბაისთან ერთად დანიშნულს დღეს 8 კაცამდე წავიდა. მათს შორის იყო უ. კრაფტი, ცნობილი მოგზაური, რომელმაც ბარონ დე-ბაისთან ჩვენი ქვეყანაც მოიარა, და ამ სტრიქონების დამწერიც. ხსენებულ აკადემიის წევრნი მეტად სტუმართ-მოყვრულად დაგვიხვდნენ პარიზიდან ჩასულებს. ორის დღის განმავლობაში რიგრიგად სტუმრები ვიყავით აკადემიის თავმჯდომარისა ბატონის ბურგენისა, აკადემიისავე წევრების გოსესი, ჟადარისა. შამპანიურ ღვინის სამშობლო ქალაქში არა ერთი და ორი სადღეგრძელო წარმოითქვა მშვენიერ საქართველოს შვილებისა, რომელთა შესახებ ბარონ დე-ბაიმ თავისი უკანასკნელი მოხსენება წაიკითხა. ყველანი ერთმანერთს ეჯიბრებოდნენ ჩვენს პატივისცემაში. დაწვრილებით დაგვათვალთვლებინეს რეიმსის შესანიშნავი ტაძარი, მუზეუმი, მდიდარი წიგნთსაცავი, შამპანიურ ღვინოების სარდაფები... ქართველისათვის დაუვიწყარი იქნება რეიმსელების თავაზიანობა და ის ინტერესი, რომელიც იმათ კონფერენციის შემდეგ ჩვენის ქვეყნის შესახებ გამოიჩინეს. თუ არა ვსცდებით, ამ ქვეყნის შესახებ საჯარო

ლაპარაკი პირველად ესმოდათ რეიმსელებს. განსაკუთრებით ჩვენის მგოსნის აკაკის სახელი დარჩებათ დაუვიწყარად. მისმა პოეზიამ და სახემ მოხიბლა იქაურნი, — ამას გადაჭარბებულის მამულის მოყვარეობით არ ვამბობთ. ვსარგებლობთ ამ შემთხვევით, რომ ერთხელ კიდევ გადაუხადოთ მადლობა ჩვენის ქვეყნის მეგობარს ბარონ დე-ბაის, რომელიც სცდილობს ერთ დროს დიდებული და აწ ყველასაგან დავიწყებული ხალხი ფრანგებს გააცნოს.

მსგავსად წინანდელის კონფერენციებისა, თვისი უკანასკნელი კონფერენციაც ბორონმა დე-ბაიმ ცალკე წიგნად დაბეჭდა მსურველთათვის უსასყიდლოდ დასარიგებლად. შიგ ჩართული აქვს 16 სურათი, თითქმის არათფერია დავიწყებული: ჩვენის სოფლის ცხოვრება, ნიმუშები ჩვენის შინათ წარმოებისა (ხარაგაულის ჭურჭლები), ნანგრევი ციხეთა, მონასტერნი (გელათისა, სავანე, მღვიმე), ბაზრობა, სხვა-დასხვა ჩაცმულობის სახენი, ნიმუშნი ქართულის სილამაზისა, სურათი დავით აღმაშენებლისა, ხახულის ღვთის-მშობლის ხატისა და სხ. განსაკუთრებით ღირსებას ჰმატებს წიგნს ~~ქვეყნის~~ საქართველოს რუკა, წიგნის ტანის სიდიდეს დაბეჭდილი. წიგნს სათაურად აქვს „En iméréthie“ („ამერეთში“) და შეიცავს 55 გვერდს.

1917/18

ფრანსი ოღონ ვანბუიკი.